

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»
Директори Институти забон ва
адабиёти ба номи Рӯдакии АМИТ,
доктори илмҳои филологӣ,
Шарифзода Ф.Х.
соли 2026

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

ба диссертатсияи Ёрбекова Заррина Мардонқуловна дар мавзуи «Таҳлили муқоисавӣ-таърихӣ ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Виллям Шекспир» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 6.2.15 – Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ

Мутобиқати мухтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илм. Диссертатсияи Ёрбекова Заррина Мардонқуловна, ки ба мавзуи «Таҳлили муқоисавӣ-таърихӣ ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Виллям Шекспир» бахшида шудааст, ба банди 4-уми бахши «Соҳаҳои таҳқиқот»-и шиносномаи ихтисоси 6.2.15 – Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ мутобиқат менамояд.

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Адабиёти татбиқӣ ё муқоисавӣ як самти нави адабиётшиносӣ буда, ҳадафи усулии он омӯзишу баррасии масъалаҳои доманадор ва серпахлӯи равобити адабӣ, истехком бахшидан ба густариши адабӣ буда, ба сухани дигар он ба василаи пайвандгари халқу миллатҳо шинохта шудааст. Аз ин зовия, адабиёти ҷаҳонро умуман ва муқоисаи осори онҳоро хусусан мавриди таҳқиқ қарор додан яке аз шартҳои зарурии адабиёти татбиқӣ мебошад. Чунонки дар ин маврид диссертант менависад: «Ҳамгунӣ ва муштаракоти осори арзишманди Ҳофизӣ Шерозӣ ва Виллям Шекспир, ки ҳар ду шоир дар давраи Эҳё зиндагӣ ва эҷод намудаанд, бо вучуди доштани хусусиятҳои хоси шарқию ғарбӣ дар баъзе масоили ахлоқию маънавӣ ва адабӣ андешаҳои муштарак доранд» (дисс., с. 4).

Аҳаммияти мавзуоти умумибашарии ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Виллям Шекспир, ки ҳадафи асосии таҳқиқи рисолаи мавриди гуфтугӯ мебошад, пеш аз ҳама дар он аст, ки онҳо бо муштаракоти мавзӯӣ, аз ҷумла тасвири симои озоду вораства, тавсифи ишқи пок, маю майгусорӣ, хушгузаронии умр, тарғиби дӯстиву рафоқат ва муҳимтар аз ҳама арзишҳои маънавии инсон ва баъзе масоили ахлоқиву маънавӣ ва адабиро дар асарҳои худ чунон бозтоб додаанд, ки дар ҳар ғӯшаи ҷаҳон таъсири ягона дорад.

Ва чунонки муаллифи рисола итминон дорад, ки мавзуи мазкур ба тавре ки шоиста аст то ҳол мавриди таҳқиқ қарор нагирифтааст. Бар ин

асос, метавон гуфт, ки мавзуъ дуруст интихоб шуда, ҳаллу фасли он имкон фароҳам меорад, ки як пахлуи номакшуфи илм мавриди пажуҳиши ҷиддӣ қарор гирад.

Диссертант аз пешинаи таҳқиқи худ огоҳ буда, дар баҳши дараҷаи омӯзиши мавзуъ асосан ба манобеи дасти аввал таъя карда, зикри чанд мақолаеро, ки дар самти муқоисаи осори Ҳофизи Шерозӣ ва Вилиям Шекспир навишта шудаанд, низ ёдовар шудааст. Ин ҳама ба он далолат дорад, ки Ёрбекова Заррина Мардонқуловна талош кардааст, ки мавзуи мазкурро таҳқиқ карда, дар доираи рисолаи монографӣ таълиф намояд, ки аз лиҳози баррасии мавзуъ навоариҳо ва тозагиҳои илмӣ дорад.

Хусусан, масъалаҳои таҳқиқи ташаккул ва рушди равобити адабии форсии тоҷикӣ ва англис дар асрҳои миёна, аз лиҳози мазмуну мундариҷа, баррасии ғазалиёти Ҳофиз ва сонетҳои Шекспир, таъсири ашъори Ҳофиз ба Шекспир аз як тараф, аз ҷиҳати назарӣ ва амалӣ, ба андешаи мо, аҳамияти вижа дошта бошанд, аз сӯи дигар ба таври кулӣ барои таъйини вижагиҳои умумии ғазалиёти Ҳофиз ва сонетҳои Шекспир мусоидат намудаанд, ки то кунун дар адабиётшиносии тоҷик ба таҳқиқи баррасии ин мавзуъ таваҷҷуҳи зарурӣ зоҳир нашудааст.

Омӯзиш ва таҳқиқи мавзуи номбурда имкон додааст, ки диссертант ба ин натиҷа расад, ки: «Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ҷаҳонбинӣ ва вижагиҳои ғоявии ашъори Ҳофизи Шерозӣ дар давраҳои гуногуни таърихӣ ба ҷаҳони Ғарб таъсири мусбат расонидааст» (дисс., с. 9), ин нукта дар адабиётшиносии тоҷик муҳим ва қобили мулоҳиза мебошад.

Бинобар ин, диссертатсияи мавриди гуфтугӯ ба доираи мавзуъ ва масъалаҳои таҳқиқии шиносномаи ихтисоси 6.2.15 – Адабиёти тоҷик, равобити адабӣ мутобиқат мекунад.

Дараҷаи асосноккунии гузоришҳои илмӣ, хулосаю пешниҳод, ки дар диссертатсия оварда шудаанд. Диссертант аз таҳқиқи масъалаҳои қори диссертатсионии худ ба таври вижа ва зарурӣ натиҷагирӣ намуда, онҳоро тибқи талабот дар гузоришу мақолаҳо дар ҳамоиш, конференсияҳои сатҳи гуногун, дарсҳои таърихи адабиёти давраи классикӣ дар курсҳои тақмили ихтисос ироа ва нашр намудааст. Сифат ва сатҳи таҳлилу хулосабарориҳои диссертантро маводди мавриди истифодаи вай тасдиқ менамояд. Ҳамчунин, маводди нашрнамудаи ӯро олимони соҳа баҳои мусбат додаанд, ки ҳамаи он ба дараҷаи асосноккунии гузоришҳои диссертант далолат мекунад.

Навоариҳои илмӣ таҳқиқ ва саҳеҳии натиҷаҳои ғирифташуда, дар он зоҳир шудааст, ки хусусиятҳои муштаракӣ ғазалиёти Ҳофизи Шерозӣ ва сонетҳои Вилиям Шекспир ва масъалаҳои таҳқиқи адабиёти татбиқӣ бори аввал мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Диссертант дар таҳқиқи мавзуъ маводди зиёди назарӣ адабиро ғирдоварӣ намуда, масъалаҳои

муҳимтарини ба мавзуъ марбутаро дуруст муайян карда, онҳоро бо далеловариҳои мушаххас мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст. Масъалаҳои асосии мавриди пажӯҳиши диссертант нишон додани ҳунари шоирии Ҳофизӣ Шерозӣ ва Вилиям Шекспир, сатҳи тарҷумаи ғазалиёти Ҳофиз ба забони англисӣ ва таъсири афкори ӯ ба сонетҳои ахирӣ аст. Диссертант бо таъкид ба андешаи ховаршиносии машҳури рус И.С. Брагинский, он ҷо ки дар бораи равободии адабиёти Шарқу Ғарб мулоҳиза меронад, ба ин ҳулоса мерасад, ки «Асри XIII миёни Шарқу Ғарб равободии гуногунҷанба тавассути сайёҳони аврупоӣ шуруъ шуда, таърих, илм, адабиёт ва фарҳангро ба маротиба гузариш дода, асарҳои онҳоро бештар ба Ғарб интиқол доданд» (дисс., с. 14).

Ба муҳаққиқ зимни баррасию таҳлилҳо муяссар шудааст, миёни 246 ғазали Ҳофизӣ Шерозӣ ва 154 сонети Вилиям Шекспир ҳамгуноҳии мавзуро дарёфта, ки бо ҳам шабоҳати наздик доранд (дисс., с. 16).

Чунонки ба назар мерасад, муҳаққиқ масъалаҳои калидии мавриди таҳқиқи ҳудро огоҳона ҳаллу фасл карда, дар бораи сохтор ва муҳтавои ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Вилиям Шекспир, забон ва сабки онҳо, таъсирпазирии Шекспир аз адабиёти форсӣ, хусусан Ҳофиз ва монанди инҳо дахл намуда, онҳоро дуруст мувофиқи матлаб ва дар сатҳи ҳуби илмӣ матраҳ карда, ба натиҷаҳои дилхоҳ даст ёфтааст. Ҳамаи ин, навоарӣ ва саҳеҳии натиҷаҳои бадастовардаи диссертантро мушаххас менамояд.

Аҳамияти илмӣ ва амалии натиҷаҳои диссертатсия. Масъалаҳои дар диссертатсия ҳал шуда, бо муҳтавои ҳуб ва натиҷагирӣҳои амиқ метавонанд заминаи назарии шинохти рӯзгору осори адабии Ҳофиз ва Шекспирро фароҳам созанд, ҳунари шоирии онҳоро бармало намоянд, роҳҳои мушаххаси муқоисаи осори адабӣ ва монанди инҳо дар адабиётшиносии татбиқӣ истифода шаванд ва қори муҳаққиқони ояндаро сахл намояд.

Маводди таҳқиқии дар диссертатсия фароҳам омада, метавонад дар таълифи китобҳои адабиётшиносии татбиқӣ, равободии адабӣ, таърихи адабиёти муқоисавӣ, таҳияи қорҳои қурсӣ, навиштани қорҳои дипломӣ ва рисолаҳои хатм, гузаронидани семинарҳои илмӣ ва монанди инҳо истифода шаванд, ки инҳо ба арзиши амалии таҳқиқот далолат мекунанд.

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқ, дурустӣ ва асоснокии натиҷаҳои таҳқиқ. Диссертатсия бо забони фасеҳи илмӣ таълиф гардидааст. Ҳамаи масъалаҳо бо принцип ва методҳои таҷрибашудаи илмӣ баррасӣ шуда, мавриди ҳал қарор гирифтаанд. Афкори диссертант, бо далелҳои мушаххас оро ёфта, натиҷагирӣ шудаанд. Дастовардҳои диссертант ва ҳулосабарорӣҳои вай қолибу навоваронаанд ва нуктаҳои муҳимму асосии онҳо дар шакли гузоришу мақола дар маҳфили семинар ва конференсияҳо

иброз гардида, ба нашр расидаанд, ки ҳамаи инҳо дараҷаи эътимоднокии таҳқиқотро тақвият бахшидаанд.

Саҳми шахсии довталаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳаммияти он. Мақсади асосии диссертатсияи мавриди гуфтугӯ таҳқиқ ва ошкор сохтани масъалаҳои муштаракоти мавзӯӣ, ҳамгунии афкор ва хусусиятҳои поэтикии ғазалиёти Ҳофиз ва сонетҳои Шекспир, бавижа муаррифии адабиёти татбиқӣ – тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофиз ба забонҳои аврупоӣ, аз ҷумла англисӣ ва баръакс тарҷумаи сонетҳои Шекспир ба форсии тоҷикӣ, сохтору мундариҷа, навоварию ибтикороти ҳар ду шоир дар шеър мебошад, ки хушбахтона, муаллиф ба он даст ёфтааст.

Муносибати методологии муаллиф нисбат ба мавзуи мавриди таҳқиқ нишондиҳандаи саҳми шахсии ӯ дар омӯзиши мавзӯ буда, барои ҳалли илмии масъала замина фароҳам овардааст. Муаллиф дар таҳияи диссертатсия аз равишҳои илмии таҳқиқи муқоисавӣ-таърихӣ, таҳлилӣ, матншиносӣ, сохторӣ ва омориву тавсифӣ истифода бурдааст.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Диссертант вобаста ба мавзуи диссертатсия 8 мақола таълиф кардааст, ки аз он 6 мақолааш дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионӣ интишор шудаанд, гувоҳи саҳми ӯ дар ин риштаи илм мебошад.

Арзёбии мазмуни диссертатсия ва дараҷаи ба итмом расидани он. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Дар диссертатсия асосан масъалаи муштаракоти мавзуии ғазалиёти Ҳофиз бо сонетҳои Шекспир ва тарҷумаи ғазалиёти Ҳофиз ба забони англисӣ таҳлили муқоисавии онҳоро мавриди пажӯҳиш қарор дода, вазифаҳои ба дӯш доштаашро қомилан иҷро кардааст.

Бар ин асос, метавон ба чунин натиҷа расид, ки диссертатсияи аз ҷониби Ёрбекова Заррина Мардонқуловна таълифшуда бо дарназардошти дастабандии мураттаби мавзуоти баррасишаванда, тарҳи мантиқан муназзами бобу зербобҳои диссертатсия ва меҳварҳои аслии барои дифоъ пешниҳодшаванда, бо равишҳои тозаву дидгоҳҳои нави илмӣ мавриди таҳлилу таҳқиқ ва баррасӣ қарор додани масоили мавриди баҳс, пажӯҳишу таҳқиқи муфассалеро дар заминаи достони ғазалиёти Ҳофиз ва сонетҳои Шекспир анҷом додааст, қобили арзиш ва шоистаи таҳсин мебошад.

Диссертатсияи Ёрбекова Заррина Мардонқуловна аз муқаддима, се боб, зерфаслҳо, хулоса, адабиёти истифодашуда ва замима таркиб ёфта, 185 саҳифаи чопи компютериро дар бар мегирад.

Дар муқаддимаи диссертатсия аҳаммияти мавзӯ, дараҷаи омӯзиш, ҳадаф ва вазифаҳои таҳқиқ мушаххас шудаанд. Дар баробари ин, оид ба объект ва предмет, асосҳои назариявӣ амалӣ, сарчашмаҳо ва навовариҳои

илмӣ, нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалӣ, мутобиқати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқи мавзӯ, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳо, интишорот аз рӯи мавзӯи таҳқиқшаванда, сохтор ва ҳаҷми диссертатсия маълумот дода шудааст.

Боби аввали диссертатсия «**Масъалаҳои ташаккул ва рушди равобити адабии форсӣ-тоҷикӣ ва англис (дар замони Ҳофиз Шерозӣ ва Вилиям Шекспир)**» ном дошта, аз 3 фасл иборат аст. Дар фасли аввал, ки «**Таърихи равобити адабии форсӣ-тоҷикӣ ва англис (асрҳои XIII-XVI)**» унвон дорад, муаллиф бо таърих ба сарчашмаҳои адабӣ ва рисолаҳои илмӣ масъалаҳои равобити адабро миёни мардумони форсу тоҷик ва англис ба риштаи таҳқиқ кашидааст. Диссертант дар ин фасл сабъ кардааст, ки баъзе аз лаҳзаҳои ин равобити илмиро дар рисолаи хеш бозгӯ кунад. Ба ақидаи ӯ, яке аз донишмандоне, ки дар рушду таҳаввули ин равобит, хусусан тарҷумаи ғазалиёти Ҳофиз ба забони англисӣ саҳми бузург дорад, муҳаққиқ ва ховаршиноси англис Вилиям Чонс мебошад, ки дар омӯзиши масъалаҳои равобити адабии Шарку Фарб, пажӯҳишҳои ҷиддиро анҷом додааст, аз ҷумла менависад: «Таърих гувоҳ аст, ки омӯхтани сарзамини Шарк (Форс), тарзи ҳаёт, фарҳанг, маданият, бахусус адабиёти форсии тоҷикӣ аз ҷониби англисхонавӯ аз асрҳои XII-XIII шуруъ шудааст...» (дисс., с. 22).

Хусусан бо дастур ва ҳидояти ин донишманди англис наشري девони Ҳофиз Шерозӣ дар асоси 14 нусхаи хаттӣ ба василаи Абутолиби Табрешӣ анҷом ёфт, ки соли 1791 дар шаҳри Калкутта бо номи «Девони Ҳофиз» чоп шуда, яке аз сарчашмаҳои ба ҳисоб меравад, ки аз рӯи он ба забони англисӣ тарҷума шудааст, ки баъдтар аз он Вилиям Шекспир баҳра бурдааст.

Дар натиҷаи муқоисаи ғазалиёти Ҳофиз ва сонетҳои Шекспир муҳаққиқ ба ин натиҷа расидааст, ки ҷолиб аст: «Ғазалиёти Ҳофиз Шерозӣ ва сонетҳои Вилиям Шекспир бо фалсафа, урфу одат, суннат, устура, ҳамоса ва ишқу муҳаббат баён гардида, арзишҳои маънавиро ҷовидона сохтааст. Нуктаи аз ҳама муҳимми ашъори Ҳофиз Шерозӣ ва Вилиям Шекспир дар он аст, ки ишқу муҳаббат ҳамчун шинохти муқаддасоти зоҳириву ботинӣ мансуб ба зиндагии мардумони ҷудогона дар Шарк Фарб таҷассум ёфтааст. Мусаллам аст, ки дар Фарб дарки ишқу ошиқӣ озод, аммо дар сарзамини Шарк бо таъсир аз фарҳангу маданият, тарбияи хонаводагӣ ва арзишҳои маънавии ҷомеа мавзӯи мазкур ба маротиба пӯшида ва дар ҷаҳорҷӯбаи ахлоқӣ қарор дорад» (дисс., с. 26-27).

Афзун ба ин, диссертант дар ин фасл чанд ғазали Ҳофизро бо сонетҳои Шекспир аз лиҳози вижагиҳои мавзӯи муқоиса намуда, умумият ва ҳамгунии онҳоро нишон додааст.

Дар фасли дувуми боби якум, ки «**Шухрати ҷаҳонии Ҳофизӣ Шерозӣ ва Виям Шекспир**» номида шудааст, муаллиф саъй ба он доштааст, ки дар фасли мазкур дар навбати аввал шабоҳати жанри ғазалро бо сонет, ки аз лиҳози шаклу сохтор ба он монанд аст, шарҳу баст дода, сипас тарҷумаҳои англисии «Девони Ҳофиз»-ро мавриди баррасӣ қарор дода, ҷеҳраи адабии Ҳофизро дар муҳити адабии англисӣ ба риштаи таҳқиқ кашад. Ва ду омили муҳим: маънавият ва бадеияти ғазалиёти Ҳофизро ба шухрати ҷаҳонӣ касб кардани ашъори ин шоири бузурги Шарқ муҳим мешуморад. Ҳамзамон бо ин, ошноии бештари Виям Шекспирро бо ашъори бузургони адаби форсии тоҷикӣ, чун устод Рӯдакӣ, Абулқосими Фирдавсӣ, Низомии Ганҷавӣ, Умари Хайём ва хусусан Ҳофизро таъкид карда, ҷигунагии таъсири ашъори онҳоро ба ашъори шоири англис нишон додааст. Ў аз таҳқиқоти донишманди англис Виям Докси ёдовар мешавад, ки баъзе аз сонетҳои Шекспирро бо чанд ғазали Ҳофиз ва рубоиёти Умари Хайём муқоиса карда, муштаракот ва муҳимтар аз ҳама таъсирпазирии Шекспирро аз ин ду шоири шаҳир муайян намудааст ва сабаби асосии онро дар қудрати офаринандагӣ ва хунари шоирии онҳо мебинад, ки дуруст аст.

Дар зерфасли ин боб, ки «**Ҷаҳонбинии Ҳофизӣ Шерозӣ ва Виям Шекспир**» ном дорад, муаллиф кӯшиш кардааст, ки ба тариқи мавзуоти муқоисавӣ, масъалаҳое чун ишқ, дунявият, дониш ва илм, табиат, зиндагӣ ва марг ва тафаккури ин ду шоири бузургро ба силки таҳқиқ кашад.

Дар зерфасли дувуми боби якум, ки «**Забони ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Виям Шекспир**» ном дорад, муҳаққиқ ба ин бовар аст, ки: «Муҳимтарин авомили ташаккул ва таҳаввул дар шеър забон аст» (дисс. 38).

Дар ин зерфасл ба вижагиҳои бадеӣ, ғоявӣ ва адабии ашъори ин ду шоири бузург бештар таваҷҷуҳ шудааст. Масалан, ба андешаи муҳаққиқ, Ҳофиз дар ғазалиёти худ ибораву таркибҳои ибораву таркибҳои «*шаҳсавори ширинҳаракот*», «*шӯхи шаҳрошӯб*», «*сияҳчаишмони каймири*», «*ахтарони қуҳансайр*», «*шамъи геттафрӯз*», «*хуршеди дурахшон*» ва Виям Шекспир «*fairest creatures*», «*pitty the world*», «*beauties legacy*», «*doth lend*», «*Natures bequest*», «*speechlesse song*»-ро истифода намудааст, ки барои муайян кардани сабки баёни онҳо мусоидат менамояд.

Аз рӯйи чунин мулоҳизаҳои шахсии муҳаққиқи ҷавон метавон ба ин хулоса расид, ки ӯ ба масъалаҳои илмии мавриди таҳқиқ ворид мебошад.

Боби дуюми рисола «**Омӯзиши муқоисавии ҳаёт ва эҷодиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва Виям Шекспир (дар асоси ғазалиёт ва сонетҳо)**» ном дошта, аз се фасл иборат аст.

Дар фасли аввал «**Омӯзиши ҳаёт ва эҷодиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва Виям Шекспир**» муҳаққиқ дар бораи масъалаҳои номакшӯф ва нисбатан

камомӯхтаи Ҳофиз ва Шекспир пардохта, талош кардааст, чехраи шоирии Ҳофиз Шерозиро дар Ғарб нишон диҳад. Бинобар навиштаи диссертант ӯ дар Ғарб бо номҳои *Ҳофиз*, *Ҳофиз Шерозӣ*, *Ҳоҷа Ҳофиз* машҳур будааст ва «Лисонулғайб» ҳам меғуфтаанд. Донишмандони Ғарб асри XVI-ро «асри Шекспир» номидаанд, бад-ин далел, ки овозаи шеъри тамоми Ғарбро фаро гирифта, ӯ тавассути ашъори баланди худ ба афкори мардум рӯҳияи тоза бахшидааст. Диссертант дарунмояи ғазалро молмоли ҳикмату фалсафа доништа, чавҳари сонетҳоро эҳсосот ва дарки арзишҳои маънавӣ маънидод карда, муштаракот ва тафовути онҳоро нишон додааст. Ӯ ба ин натиҷа мерасад, ки сонетҳо низ чунин шеъре ғазалгуна мебошад, ки ҳамирмояи он бо ишқу эҳсос сиришта шудааст.

Чунин мушоҳида мешавад, ки муҳаққиқ ба масъалаи Ҳофиз аз зовия муҳаққиқони ғарбӣ ба пажӯҳиш пардохтааст, то ин ки тозагиро дар қораш ба вуҷуд ояд. Эҷодиёти ин шоири малакутӣ – аз таҳқиқи рӯзгор, шарҳу баст то матншиносӣ то андоза мавриди пажӯҳиш қарор ёфтааст.

Нуктаи дигар ва муҳим, ки дар ин фасл бештар ба назар мерасад, ин муқоисаи ғазалҳои Ҳофиз бо сонетҳои Шекспир мебошад, ки дар ғановати ин фасл ва таҳлили адабии ашъори онҳо аз ҳайси илмӣ аҳаммияти вижа дорад.

Яке аз шохисаҳои хуби рисола дар он аст, ки муаллиф кӯшиш кардааст, ки ҳамгуниҳои ҳаёти ин ду шоирро, аз ҷумла саҳтиҳои замони кӯдакӣ, пайдо кардани ҷои қори муносиб, умуман муҳаббатҳо ва ғоҳҳои зиндагии онҳо, ки бо ҳам шабеҳанд, нишон диҳад.

Фасли дувуми рисола «**Тарҷумани ғазалиёти Ҳофиз Шерозӣ ва сонетҳои Вилям Шекспир**» унвон дошта, ба назари ман аз фаслҳои муҳими диссертатсия ба шумор меояд. Бад-ин далел, ки муҳаққиқ дар ин фасл саъй кардааст, ки масъалаи тарҷумаҳои ғазалиёти Ҳофиз ба забони англисиро ба риштаи таҳқиқ кашад ва хушбахтона ин қор ба ӯ муяссар шудааст. Диссертант дар бораи мутарҷимони ғазалиёти Ҳофиз чун Эдвард Палмер (Edward H. Palmer (1829-1911), Ҳерман Бикнелл (Herman Bicknell (1830-1875), Ҷастин МакКарти (Justin McCarthy (1830-1912), Ҳенри Вайбелфорс (Henry Wilberforce-Clarke (1840-1905), Ричард Галлин (Richard Gallienne (1866-1947), Ҷон Пайн (John Payne (1912-1989), Ричард Бертон (Richard Burton (1925-1984) иттилооти дақиқ дода, баъзе аз онҳоро бори аввал ба хонандаи тоҷик муаррифӣ карда, дар натиҷаи ҷустуҷӯҳои пайваста ба ҳулоса мерасад, ки то кунун «беш аз 200 ғазали шоир бо ҷиҳатҳои шакливу маъноӣ» тарҷума шудааст, ки бисёр муҳим мебошад ва ин нукта собит менамояд, ки шеъри Ҳофиз оламгир аст.

Гузашта аз ин, муҳаққиқ дар хусуси тарҷумаҳои мутарҷимони дигаре чун Анмарри Драри ва Ҳертрул Бел низ мулоҳизаҳои ҷолиб баён дошта,

аввалин тарҷумаҳои ғазалиёти шоирро ба нимаи дувуми асри XVIII рабт медиҳад.

«Забони тарҷумаи ғазалҳои Хертруд Белл», - менависад диссертант, - мураккаб буда, муаллиф онҳоро дар алоҳидагӣ дар шаклҳои гуногун шарҳ додааст. Тарҷумаи Хертруд Белл дар байни як қатор тарҷумаҳои дигар мавқеи хосро касб намудааст. Тарҷумон байтҳои ғазали Ҳофизӣ Шерозиро чунин тарҷума кардааст:

Before the tavern door a Christian sang
To sound of pipe and drum, what time the earth .

Шакли аслии байти ғазали Ҳофизӣ Шерозӣ чунин аст:

Ин ҳадисам чӣ хуш омад, ки сахаргаҳ мегуфт
Бар дари майкадае бо дафу най тарсо (дисс. 66).

Бино ба навиштаи соҳиби рисола муҳаққиқи дигари англис Дик Дэвис 79 ғазали Ҳофизро ба забони англисӣ тарҷума карда, онро таҳти унвони «Faces of Love» («Симои ишқ») chop намудааст. Тарҷумаҳои Дик Дэвис муфасссал, раван ва оммафаҳм ҳастанд. Масалан, ӯ ғазали Ҳофизӣ Шерозиро чунин тарҷума кардааст:

However old, incapable,
And heart-sick I may be,
The moment I recall your face
My youth's restored to me [185, c.79].

Шакли аслиро шоир чунин офаридааст:

Ҳарчанд пиру хастадилу нотавон шудам,
Ҳар гаҳ, ки ёди рӯи ту кардам, ҷавон шудам [4, c. 290].

Шоир аз забони ошиқ барои роз гуфтани ба маъшуқа ва бо ҳар лаҳза дидани рӯи ӯ ҷавонтар мешавад, сухан мегӯяд. Яъне, ишқ ба маъшуқи азалии ошиқро ҷавон мегардонад ва умри ҷовидон мебахшад. Мутарҷим саъй намудааст, маънии баланди ғазали Ҳофизӣ Шерозиро бекаму кост тарҷума кунад, ки *youth* ба муқобили *old* аст. Ҳамчунин мутарҷим ду мисраи ғазалро дар шакли кутох ба шакли ҷаҳор мисраъ овардааст. Чунин тарҷумаҳо ва таҳлили онҳо, аз як тараф арзиши рисола ба баланд бардорад, аз тарафи дигар навоарӣ ва тозагии онро нишон медиҳад, ки воқеан гувоҳи ҷӯяндагӣҳои диссертант мебошад.

Ҳасли сеюми боби дувум «Таҳқиқи ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Вилям Шекспир» мебошад. Муаллиф ба ин хулоса меояд, ки ғазал ва сонет беш аз ҳама афкори ишқӣ-романтикии шоирони Ғарбу Шарқро баён месозад, ки ашъори Ҳофиз ва Шекспир ба таври муқоисавӣ ба ин далел шуда метавонад.

Умумияти дигари сохтори ғазал ва сонет ҳам дар миқдори абёт аст. Масалан, ғазал метавонад аз 5 байт то 18-20 байт бошад, аммо сонетҳо аз 7-

9 байтро ташкил медиҳад. Сонетҳои Вилиям Шекспир аксаран аз 6 то 9 байт иборат мебошад. Чунонки муҳаққиқи англис Денисон Росс дар пешгуфтори «Ашъор аз девони Ҳофиз» ин масъаларо чунин матраҳ мекунад, ки ҷолиб мебошад: «Ғазал аз ҳар ҷиҳат ба сонетҳои мо шабоҳат дорад, вале бо тафовут, ки ҳар як байт ғояи навро дар бар мегирад ва бо он ҷизе, ки пеш ва ё баъд аз он аст, хеле кам ба назар мерасад. Байти аввал ҳамқофия ҳастанд ва қофияи ҳар як байт нигоҳ дошта мешавад. Дар байти охир шоир ҳамеша таҳаллуси шоирии худро дарҷ мекунад». Ин фасл ҳам яке аз фаслҳои асосии рисола ба шумор рафта, ҷи аз ҳайси назарӣ ва ҷи аз лиҳози амалӣ аҳаммияти вижаи илмӣ дорад.

Тавре ки дида мешавад, дар қофиябандӣ низ ғазал бо сонет шабоҳат дошта, тарзи қофиябандии он чунин аст: *aa, ba, ca, da*.

Боби сеюми диссертатсия «Таҳлили муқоисавӣ-таърихии хусусиятҳои ғоявӣ бадеии ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Вилиям Шекспир» ном дошта, аз ду фасл ва чор зерфасл иборат аст. Фасли аввали боби мазкур «Хусусиятҳои ғоявӣ ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Вилм Шекспир» номида шуда, тавсифоти ишқ, май, тасвири табиат ва дӯстиву рафқат дар ғазалиёти Ҳофиз ва сонетҳои Шекспирро пардохта, ки аз лиҳози тавсифоти мавзӯӣ бисёр муҳим мебошад. Фасли охири ин боб «Хусусиятҳои бадеии ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Вилиям Шекспир» ҳовии масъалаи вижагӣҳои бадеии ашъори ин ду шоир буда, бештар бадеиёти онҳоро таҳлил кардааст.

Хулосаи диссертатсияи Ёрбекова Заррина Мардонкуловна фарогири муҳимтарин бардоштҳои илмӣ муаллиф буда, дар 12 банд фароҳам омадаанд ва истиноди зарурӣ дар охири ҳар банд ба мақола ва таълифоти докталаби дараҷаи илмӣ оварда шудааст. Хулосаҳо дар заминаи баррасии мавзӯи меҳварӣ ва муҳтавои фаслу бобҳои диссертатсия ба вучуд омадаанд.

Диссертатсияи Ёрбекова Заррина Мардонкуловна ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқат дорад.

Таҳассуси илмӣ диссертант Ёрбекова Заррина Мардонкуловна ба ихтисоси илмӣ дархостшаванда 6.2.15 – Адабиёт тоҷик, равобити адабӣ мувофиқат мекунад.

Эродҳо ва ҳолатҳои баҳсталаб доир ба диссертатсия. Дар диссертатсияи тақризшаванда дар баробари дастоварду муваффақиятҳои илмӣ баъзе нуқтаҳои баҳсталаб ва камбудҳои ҷузъӣ низ ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо боиси боз ҳам боло рафтани хусни илмӣ рисола хоҳад гардид. Аз ҷумла:

1. Ба назари мо, агар муаллиф ҳамаи масоили жанри ғазал ва сонетҳо, хусусан ҳамгунӣ, фарқ ва вижагиҳои онҳоро дар як боб меовард ва паиҳам аз рӯи мавзӯ дастабандӣ мекард, арзиши қораш боз баландтар мешуд.

2. Диссертант дар баъзе ҷойҳо (сах. 112, 130 ва 143) хангоми овардани иқтибосҳо нуктаи назари худро камтар шарҳ додааст. Хуб мебуд, диссертант андешаҳои худро доир ба иқтибосҳои овардашуда ба таври мушаххас баён менамуд, аҳаммияти илмӣ кор беҳтар мегардид.

3. Аз ҷониби тарҷумон ва шоири шинохтаи тоҷик Қутбӣ Киром 74 сонети Вилиям ба гунаи манзум ба забони тоҷикӣ тарҷума шудааст, аммо дар диссертатсия аз онҳо кам мисол оварда шудааст.

4. Гоҳе дар автореферат (сах. 4, 5, 9, 10, 19, 23 ва ғ.) иштибоҳоти техникӣ ба назар мерасанд.

5. Диссертант дар фасли сеюми боби дувум ба масъалаи умумияти сохтори ғазал ва сонетҳо камтар таваҷҷуҳ зоҳир намудааст. Бад-ин далел, мисолҳои мушаххас дар барҷаста кардани масъала муҳим ва ҳадафманд мебошад.

Бояд гуфт, ки нуқсонҳои мавҷуда ба ҳеҷ вачҳ арзиши илмӣ диссертатсияро кам карда наметавонанд, зеро муаллифи он асосан, вазифаҳои дар назди худ гузоштаро иҷро кардааст. Бинобар ин, диссертатсияи илмӣ Ёрбекова Заррина Мардонкуловна дар мавзӯи «Таҳлили муқоисавӣ-таърихӣ ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Вилиям Шекспир» таҳқиқоти комилан пухта ва анҷомёфта аст.

Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои интишорнамудаи муаллиф асоси мундариҷаи диссертатсияро инъикос мекунанд. Аз 8 мақолае, ки муаллиф навиштааст, ки 6-тои он дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъъ расидаанд.

Хулосаи умумӣ оид ба диссертатсия. Диссертатсияи Ёрбекова Заррина Мардонкуловна дар мавзӯи «Таҳлили муқоисавӣ-таърихӣ ғазалиёти Ҳофизӣ Шерозӣ ва сонетҳои Вилиям Шекспир» ба талаботи бандҳои 31, 33, 34, 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллиф сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 6.2.15 – Адабиёт тоҷик, равобити адабӣ мебошад.

Тақризи муассисаи пешбар дар асоси муқаррароти бандҳои 76-79 ва 81-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ гардидааст, таҳия ва пешниҳод шудааст.

Такриз аз ҷониби номзади илмҳои филологӣ, ходими калони илмӣ шуъбаи таърихи адабиёти Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон Давлатова Холида Муллошоевна омода гардидааст.

Такриз дар ҷаласаи шуъбаи таърихи адабиёт муҳокима ва тасдиқ карда шудааст (протоколи №1, аз 22-уми июни соли 2026).

Дар ҷаласаи шуъба иштирок доштанд: 9 нафар.

Натиҷаи овоздихӣ: тарафдор – 9 нафар, зид – нест, бетараф – нест.

Раиси ҷаласа:

доктори илмҳои филологӣ,
муdiri шуъбаи таърихи адабиёти
Институти забон ва адабиёти
ба номи Рӯдакии АМИТ

Юсуфов Умриддин
Абдукофиевич

Эксперт:

номзади илмҳои филологӣ, ходими
калони илмӣ шуъбаи таърихи адабиёти
Институти забон ва адабиёти
ба номи Рӯдакии АМИТ

Давлатова Холида
Муллошоевна

Котиби илмӣ ҷаласа:

ходими илмӣ шуъбаи таърихи адабиёти
Институти забон ва адабиёти
ба номи Рӯдакии АМИТ

Шарипова Шохзода
Абдухолиқовна

Имзоҳои д.и.ф. Юсуфов У.А., н.и.ф. Давлатова Х.М. ва х.и. Шарипова Ш.А.-ро тасдиқ мекунам:

Нозири шуъбаи кадрҳои
Институти забон ва адабиёти
ба номи Рӯдакии АМИТ

Давлатов Фирдавс
Қосимович

Суроғай муассисаи пешбар:

734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 21.
Тел.: +992 (37) 227-29-07; +992 (37) 221-70-30.
E-mail: iza.rudaki@gmail.com
Сомонаи расмӣ: www.izar.tj

«22»-уми июни соли 2026